

نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی و شادکامی در رابطه قدردانی و اضطراب مرگ در سالمندان

سبا پورداد^{۱*}، خدامراد مؤمنی^۲ و جهانگیر کرمی^۳

چکیده

پژوهش حاضر به منظور تعیین روابط ساختاری قدردانی و اضطراب مرگ با نقش میانجی‌گری حمایت اجتماعی و شادکامی در میان سالمندان ساکن آسایشگاه کهریزک استان تهران انجام شد. ۳۵۲ نفر از سالمندان آسایشگاه کهریزک به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای به عنوان نمونه انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از مقیاس‌های اضطراب مرگ تمپلر، قدردانی مک کالو و همکاران، حمایت اجتماعی ادراک شده زیمت و همکاران و شادکامی آکسفورد آرگیل و لو استفاده شد. بعد از بررسی تحلیل تأییدی مقیاس‌ها، ارزیابی الگوی پیشنهادی از طریق الگویابی معادلات ساختاری تجزیه و تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که الگوی تدوین شده از برازش و برازندگی مطلوبی بهره‌مند است؛ همچنین متغیرهای قدردانی، حمایت اجتماعی ادراک شده و شادکامی به‌طور معناداری اضطراب مرگ را پیش‌بینی کردند. این متغیرها به‌طور منفی و معنادار پیش‌بین‌های اضطراب مرگ بودند. همچنین روش تحلیل میانجی به روش بوت استرپ انجام شد که نتایج تحلیل گویای آن بود که متغیر قدردانی توانست از طریق افزایش حمایت اجتماعی ادراک شده و شادکامی میزان اضطراب مرگ را کاهش دهد. با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که اضطراب مرگ سالمندان متأثر از حمایت اجتماعی ادراک شده و میزان شادکامی آن‌هاست. بنابراین، توجه به نقش حمایت اجتماعی ادراک شده و میزان شادکامی در تبیین رابطه قدردانی و اضطراب مرگ در سالمندان حائز اهمیت است و می‌توان با ایجاد ظرفیت‌هایی برای افزایش این متغیرها، اضطراب مرگ را در سالمندان کاهش داد.

کلید واژه‌ها: اضطراب مرگ، حمایت اجتماعی ادراک شده، سالمندان، شادکامی، قدردانی.

۱. نویسنده مسئول: کارشناس ارشد روان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران.
saba.poordad@gmail.com

۲. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

۳. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه رازی، کرمانشاه، ایران

تاریخ ارسال: ۱۳۹۷-۰۸-۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸-۰۲-۳۰

مقدمه

مرگ از موجودیت انسان جدا نیست در نتیجه به آن می‌اندیشند (ونگ، کارنو و الیور^۱، ۲۰۱۸). اضطراب مرگ^۲ شامل آشفتگی به هنگام فکر کردن درباره مرگ است که می‌تواند سبب کاهش مؤثر بودن در سالمندی، نداشتن برنامه مفید برای روزهای باقی مانده زندگی و کاهش سلامت روان می‌شود (برنت، اندرسون و مارسدن^۳، ۲۰۱۸). برخی پژوهش‌ها نشان‌دهنده تأثیرات اندک درمان‌هایی مثل حساسیت‌زدایی منظم، آرام‌سازی و مرور زندگی بر اضطراب مرگ هستند. با توجه به این نتایج ناکارآمد، لازم است راهکارهای جدیدی برای کاهش اضطراب مرگ به کار گرفته شود. در این راستا، قدردانی^۴ را به عنوان عامل مهمی معرفی کرده‌اند (التهاوس، براصو و برنارد^۵، ۲۰۱۸؛ منزاس، زوکالا، شارپ و درنمروود^۶، ۲۰۱۸).

قدردانی تمایلی برای قدردان بودن در واکنش به خیرخواهی افراد در به وجود آوردن تجارب مثبت است (مک کالو، امونس و تسانگ^۷، ۲۰۰۲) که به عنوان یک توانایی روان‌شناختی در افزایش بهزیستی و کاهش اضطراب سالمندان نقش مهمی دارد (کلین، مک‌اسکیل^۸، ۲۰۱۵). مطالعات سلامت نیز نشان می‌دهند که قدردانی ارتباطی منفی با آسیب‌های روانی (دیگو، کرناو و آگدپپا^۹، ۲۰۱۸) و ارتباط مثبتی با حمایت اجتماعی دارد (چیانگ، چیاوی^{۱۰}، ۲۰۱۸). پژوهش‌های اندکی در زمینه چگونگی تأثیر قدردانی بر ارتقاء بهزیستی سالمندان انجام شده است. این‌ها بیان کردند که قدردانی با میانجی‌گری حمایت اجتماعی، عزت نفس (لین^{۱۱}، ۲۰۱۵، ۲۰۱۶؛ کنگ، دینگ و زو^{۱۲}، ۲۰۱۵) و شادکامی به افزایش بهزیستی روان‌شناختی کمک می‌کند (دیگو و همکاران، ۲۰۱۸). در داخل کشور نیز نتایج حاصل

-
1. Wong, Carreno and Oliver
  2. Death Anxiety
  3. Barnett, Anderson and Marsden
  4. Gratitude
  5. Althaus, Borasio and Bernard
  6. Menzies, Zuccala, Sharpe and Dar-Nimrod
  7. McCullough, Emmons and Tsang
  8. Killen and Macaskill
  9. Diego, Cerna and Agdeppa
  10. Xiang, Chao and Ye
  11. Lin
  12. Kong, Ding and Zhao

از مطالعه شانه ساززاده و نادى (۱۳۹۷) نشان داد که قدردانی می‌تواند به رشد و بهبود بخشش بین فردی کمک کند. همچنین با توجه به نتایج مطالعه آذرگون، کجباف و قمرانى (۱۳۹۷) می‌توان بیان کرد که آموزش قدردانی، فرایندهای شناختی مثبت و کارکرد عاطفی مثبت را در زوجین افزایش می‌دهد و کیفیت زندگی و سلامت روان را بهبود می‌بخشد. از پژوهش سواری و فرزادى (۱۳۹۷) می‌توان نتیجه گرفت، برای تقویت رضایت از زندگی و جلب حمایت اجتماعی مسأله قدردانی از دیگران را جدی گرفت. نتایج صدوقی و حسامپور (۱۳۹۶) نیز نشان داد می‌توان بهزیستی روان‌شناختی را از طریق قدردانی و معنا در زندگی پیش‌بینی کرد. عیسی‌زادگان، سلمان‌پور، احمدی و قاسم‌زاده (۱۳۹۵) به نقش قدردانی در پیش‌بینی رضایت از زندگی تأکید کردند. نتایج کدخدازاده، مهربابی و کلانتری (۱۳۹۴) نیز بیان‌کننده این است که قدردانی از حمایت اجتماعی و استرس اثر می‌پذیرد. یافته‌های آقابابایی و بلچنیو (۱۳۹۳) نشان داد که قدردانی نسبت به خدا با نمره‌های بالا در شادی، رضایت از زندگی و برون‌گرایی رابطه مثبت دارد. یافته‌های مویذصفاری، محدودی‌زمان، امیرسرداری و حبیبی (۱۳۹۳) نیز نشان داد شادکامی می‌تواند سلامت روانی زنان را پیش‌بینی کند و در نهایت یافته‌های پژوهش فرح بیجاری (۱۳۹۱) از رابطه بین قدردانی، رفتارهای جامعه‌گرا و بعضی از ابعاد شخصیتی حمایت کرد. باتوجه به مرور صورت گرفته بر پژوهش‌ها به نظر می‌رسد پژوهشی انجام نشده است که بخواهد ساز و کار اثر قدردانی بر کاهش اضطراب مرگ را بررسی کند. از طرفی اغلب پژوهش‌های مرتبط با قدردانی در آمریکا اجرا شده است و نمونه آسیایی بسیار اندک است که این امر تعمیم‌پذیری نتایج را زیر سؤال می‌برد (لو، کوک، یونگ، لاو و تام، ۲۰۱۷) بنابراین، پژوهش حاضر با هدف بررسی ساز و کار تأثیر قدردانی بر کاهش اضطراب مرگ سالمندان در فرهنگ ایرانی-اسلامی انجام شده است.

درباره نحوه بررسی این سازوکار، در پژوهش حاضر به بررسی تأثیر میانجی‌گری شادکامی^۱ و حمایت اجتماعی ادراک شده^۲ اقدام شده است. دلیل انتخاب این دو متغیر واسطه‌ای آن بود که باتوجه به نظریه گسترش ساخت احساسات مثبت^۳، احساسات مثبت مثل

-
1. Lo, Kwok, Yeung, Low and Tam
  2. Happiness
  3. perceived social support
  4. The broaden-and-build theory of positive emotions

قدردانی سبب ایجاد و قوی کردن منابع جسمی، اجتماعی و عقلانی می‌شود؛ تجربه کردن قدردانی در واکنش به دریافت منفعت، میل افراد را به انجام رفتارهای اجتماعی نسبت به فرد منفعت‌رسان و افراد دیگر بیشتر می‌کند و توان بالقوه‌ای برای ایجاد و گسترش افکار و اعمال مثبت دارد (فردریکسون^۱، ۲۰۱۳؛ داویس، چاو، مایرس، واید و همکاران، ۲۰۱۶). به مرور، این تجارب گسترش می‌یابد و به ایجاد روابط اجتماعی پایدار منجر می‌شوند (فردریکسون، ۲۰۱۳). بنابراین، قدردانی بر حفظ سلامت، روابط اجتماعی، شادکامی، رضایت از زندگی، مثبت‌نگری و رفتارهای جامعه‌پسند تأثیر به‌سزایی دارد (واتکینز، مک‌لاکینز و پارکر^۲، ۲۰۱۹؛ ما، تونی و فرگوسن^۳، ۲۰۱۷؛ داویس و همکاران، ۲۰۱۶). همچنین این نظریه بیان می‌کند که احساسات مثبت، افکار و عواطف آنی را گسترش می‌دهد و منابع شخصی پایدار را ایجاد می‌کند. با توجه به این نظریه، قدردانی می‌تواند افکار و احساسات را گسترش و با ایجاد منابع روان‌شناختی، اجتماعی و معنوی، سطح اضطراب را کاهش دهد (کاسترو-اسچیلو، فردریکسون و منگاس^۴، ۲۰۱۸)؛ بنابراین، طبق این نظریه قدردانی به عنوان احساسی مثبت به گسترش و ساخت منابع روان‌شناختی (شادکامی) و اجتماعی (حمایت اجتماعی) و کاهش تأثیرات تجارب منفی (مثل اضطراب مرگ) اقدام می‌کند و پیامدهای مثبت زیادی مثل شادکامی، بهبود روابط و حمایت اجتماعی را به همراه دارد (دیکنز^۵، ۲۰۱۷؛ پتروچی و کیوماجان^۶، ۲۰۱۶؛ کاپوتو^۷، ۲۰۱۵). از طرفی قدردانی در سالمندان ارزش بالایی دارد (کلین و مک اسکیل^۸، ۲۰۱۵) و به حل بحران یکپارچگی در مرحله آخر زندگی کمک می‌کند (کاسترو-اسچیلو، فردریکسون و منگاس، ۲۰۱۸؛ وندراک، لرنر و اسچلنبرگ^۹، ۲۰۱۹). قدردانی به عنوان یک توانایی روان‌شناختی مثبت می‌تواند در افزایش بهزیستی و کاهش اضطراب سالمندان نقش داشته

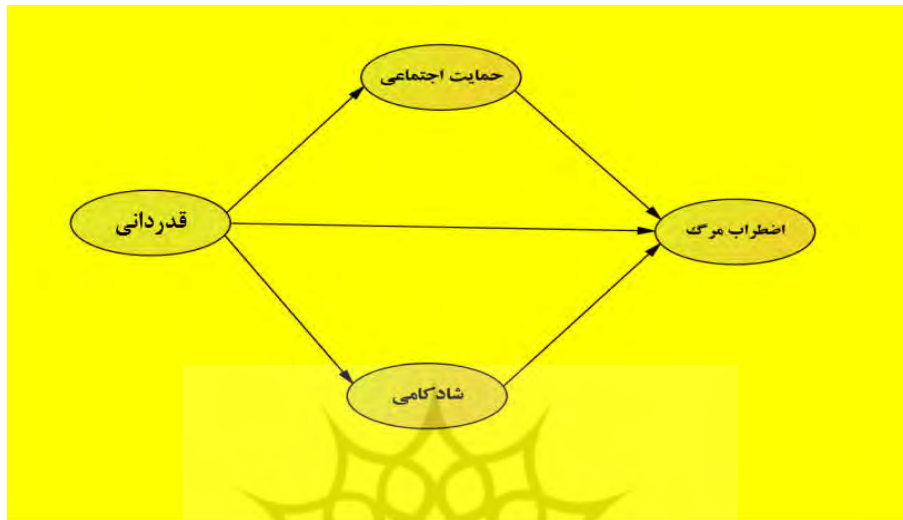
-
1. Frederickson
  2. Davis, Choe, Meyers and Wade
  3. Watkins, McLaughlin and Parker
  4. Ma, Tunney and Ferguson
  5. Castro-Schilo, Fredrickson and Mungas
  6. Dickens
  7. Petrocchi and Couyoumdjian
  8. Caputo
  9. Killen and Macaskill
  10. Vondracek, Lerner and Schulenberg

باشد(کلین وهمکاران، ۲۰۱۵).

شادکامی میزان رضایت فرد از زندگی است(باومیستر^۱، ۲۰۱۸؛ وینهوون^۲، ۲۰۱۵). آرگیل^۳ (۲۰۱۳) شادکامی را دارای سه عنصر دانست که شامل عاطفه مثبت، احساس رضایت بالا و نداشتن احساسات منفی است. قدردانی سهم عمده‌ای در شادکامی دارد(صفریا^۴، ۲۰۱۴) و به عنوان کلید شادکامی در نظر گرفته شده است(برینام و فریدمن^۵، ۲۰۱۴)؛ بنابراین، قدردانی با تأثیر بر هر سه عنصر شادکامی، می‌تواند اضطراب مرگ را کاهش دهد(حیدری، امیری و امیری^۶، ۲۰۱۶) و حمایت اجتماعی ادراک شده را افزایش می‌دهد که شامل درک میزان دریافت حمایت از جانب دیگران است (بونووسندر^۷، ۲۰۱۸؛ فرادی^۸، ۲۰۱۴). حمایت اجتماعی^۹ به عنوان یکی از ابعاد مرتبط با اضطراب مرگ در چندین پژوهش بررسی شده است. این پژوهش‌ها بیان کرده‌اند که ابعاد مختلف حمایت اجتماعی با اضطراب مرگ همبستگی معکوس بالایی دارند(رضوی^{۱۰}، ۲۰۱۵؛ ادیب، سلیم، کینت، توایل و زافر^{۱۱}، ۲۰۱۷). در نهایت باتوجه به آنچه بیان شد، قدردانی می‌تواند با میانجی‌گری حمایت اجتماعی و شادکامی سبب کاهش اضطراب مرگ در سالمندان شود؛ بنابراین، در پژوهش حاضر رابطه‌ی قدردانی و اضطراب مرگ با میانجی‌گری شادکامی و حمایت اجتماعی در مرکز نگهداری سالمندان کهریزک بررسی شد و به دنبال پاسخ به این سؤال است که قدردانی با میانجی‌گری شادکامی و حمایت اجتماعی بر اضطراب مرگ سالمندان چه تأثیری دارد؟ در پاسخ به این سؤال، با توجه به ادبیات پژوهش، مدل نظری در شکل ۱ ارائه شده است و فرضیه‌های زیر مطرح می‌شود: فرضیه اول: قدردانی تأثیر مستقیم بر کاهش اضطراب مرگ دارد. فرضیه دوم: حمایت اجتماعی و شادکامی می‌تواند

-
1. Baumeister
  2. Veenhoven
  3. Argyle
  4. Safaria
  5. Birnbaum and Friedman
  6. Heidari, Amiri and Amiri
  7. Bono and Sender
  8. Frady
  9. Social Support
  10. Razavi
  11. Adeeb, Saleem, Kynat, Tufail and Zaffar

رابطه بین قدردانی و اضطراب مرگ را میانجی‌گری کند.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

روش

این مطالعه از نوع توصیفی مقطعی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری است. جامعه آماری پژوهش حاضر تمامی سالمندان غیر وابسته و مستقل از تخت آسایشگاه خیریه کهریزک تهران جنوب به تعداد ۵۱۵ نفر بودند. ملاک‌های ورود برای این پژوهش عبارت بود از: ۱-نمره بالای ۲۲ در آزمون وضعیت روانی؛ ۲- افراد ۶۰ سال و بالاتر؛ ۳- تحصیلات ابتدایی یا بالاتر باشد و ملاک خروج وجود اختلالات شناختی که براساس گزارش پرستاران از پرونده سالمندان بود. نمونه‌گیری این پژوهش به تعداد ۳۶۵ نفر (۴۶ نفر مردان و ۲۱۹ نفر زنان) به صورت تصادفی طبقه‌ای انجام شد. رضایت نامه کتبی آگاهانه از تمام سالمندان شرکت کننده در پژوهش اخذ شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار spss نسخه ۲۳ برای محاسبه شاخص‌های توصیفی و همبستگی و از AMOS نسخه ۲۳ برای مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شد.

ابزارهای استفاده شده در پژوهش عبارت هستند از:

نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی و شادکامی در رابطه قدردانی و اضطراب مرگ در سالمندان ۶۳

معاینه مختصر وضعیت روانی^۱: این پرسشنامه متداول‌ترین ابزار غربالگری اختلالات شناختی در سطح جهان است و پنج محدوده از عملکرد شناختی را آزمایش می‌کند (جهت‌یابی^۲، ثبت^۳، توجه^۴ و محاسبه^۵، یادآوری^۶ و طراحی^۷). حداکثر نمره آن ۳۰ بوده و نمرات ۲۳ یا پایین‌تر نشان‌دهنده اختلال شناختی است (اختلال شناختی شدید = صفر - ۱۷، اختلال شناختی خفیف یا متوسط = ۱۸ - ۲۳، اختلال شناختی نرمال = ۲۴ - ۳۰) (مورمیورین^۸، ۱۹۹۹). هنجاریابی این پرسشنامه در شهر تهران از روایی رضایت بخش برخوردار بود و آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۸ گزارش شده است (فروغان، جعفری، شیرین‌بیان و قائم مقام فراهانی، ۱۳۸۷). همچنین در مطالعه حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه برابر با ۰/۷۴ به دست آمد.

مقیاس قدردانی^۹: این پرسشنامه تفاوت‌های فردی در گرایش به تجربه قدردانی روزانه را در شش گویه و با ۷ درجه لیکرت (۱ = به شدت مخالف تا ۷ = به شدت موافق) ارزیابی می‌کند. میزان پایایی این پرسشنامه را در دامنه‌ای از ۰/۷۶ - ۰/۸۴ گزارش کرده‌اند و تحلیل عاملی مقیاس بیان‌کننده اشباع آن از یک عامل بوده است (مک کالو، امونس و تسانگ^{۱۰}، ۲۰۰۲). در ایران میزان اعتبار این پرسشنامه مناسب ارزیابی شده است و تحلیل عاملی اکتشافی بیان‌کننده این است که از یک عامل اشباع شده است. میزان آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۰ گزارش شده است (لشنی و شعیری، ۱۳۸۹). همچنین در مطالعه حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای این مقیاس برابر با ۰/۸۱ به دست آمد.

مقیاس اضطراب مرگ تمپلر^{۱۱}: این مقیاس ۱۵ گویه‌ای پرکاربردترین ابزار برای سنجش

-
1. Mini-mental State Examination
  2. Orientation to place
  3. Registration
  4. Attention
  5. Calculation
  6. Recall
  7. Designing
  8. Maureen
  9. Gratitude Questionnaire-6 (GQ-6)
  10. McCullough, Emmons and Tsang
  11. Templer Scale Death Anxiety

اضطراب مرگ است. شرکت‌کننده پاسخ خود را به هرگویه با گزینه‌های بلی یا خیر مشخص می‌کند. نمرات فرد بین صفر تا ۱۵ متغیر است و نمره بالا معرف میزان بالای اضطراب مرگ است. در نسخه اصلی ضریب اعتبار بازمی‌آزمایی آن ۰/۸۳ گزارش شده است. روایی همزمان آن بر اساس همبستگی آن با پرسشنامه اضطراب آشکار ۰/۲۷ و بر اساس همبستگی با پرسشنامه افسردگی ۰/۴۰ در نسخه اصلی گزارش شده و اعتبار و روایی آن در ایران نیز بررسی و بر این اساس ضریب پایایی این مقیاس ۰/۶۲ و ضریب همسانی درونی ۰/۷۳ گزارش شده است (رجبی، بحرانی، ۱۳۸۰). همچنین در مطالعه حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای این مقیاس برابر با ۰/۷۵ به دست آمد.

مقیاس چند بعدی حمایت اجتماعی ادراک شده^۱: این مقیاس رازیمت، داهلم، زیمت و فارلی^۲ در سال ۱۹۸۸ به منظور سنجش حمایت اجتماعی ادراک شده از طرف خانواده^۳، دوستان^۴ و افراد مهم زندگی فرد^۵ تهیه کرده‌اند. این مقیاس ۱۲ گویه در یک مقیاس ۵ گزینه‌ای از نمره یک برای کاملاً مخالفم تا پنج برای کاملاً موافقم دارد. ضریب آلفای کرونباخ برای حمایت اجتماعی را ۰/۹۱ و برای زیر مقیاس‌های حمایت خانواده، حمایت دوستان و حمایت دیگران به ترتیب ۰/۸۳/۹۱، ۰/۸۶ و ۰/۸۶ ذکر کردند (وانگپاکاران، وانگپاکاران و رکتاکول^۶، ۲۰۱۱). در ایران نیز سلیمی، جوکار و نیک‌پور (۱۳۸۸)، ضریب آلفای کرونباخ سه بعد حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی خانواده، دوستان و افراد مهم زندگی را به ترتیب ۰/۸۶/۸۶، ۰/۸۲ و ۰/۸۲ ذکر کرده‌اند. ابعاد این مقیاس و نیز سؤالات مربوط به هر بعد به صورت زیر است: حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی خانواده: سؤالات ۳، ۴، ۱۱، ۸، حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی دوستان سؤالات ۷، ۶، ۹، ۱۲، حمایت اجتماعی دریافت شده از سوی دیگران سؤالات ۱، ۲، ۵، ۱۰ است. همچنین در مطالعه حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای ابعاد این مقیاس به ترتیب برابر ۰/۷۸، ۰/۸۱ و ۰/۷۹ به دست آمد.

-
1. Multidimensional Scale of Perceived Social Support
  2. Zimet, Dahlem, Zimet and Farley
  3. Family
  4. Friends
  5. Significant Other
  6. Wongpakaran and Ruktrakul

نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی و شادکامی در رابطه قدردانی و اضطراب مرگ در سالمندان ۶۵

پرسشنامه شادکامی آکسفورد^۱: این پرسشنامه شامل ۲۹ گویه است و در این گویه‌ها هریک از گزینه‌های الف، ب، ج، د به ترتیب ۰، ۱ و ۲ و ۳ نمره می‌گیرد و در نتیجه نمره نهایی شادکامی بین صفر تا ۸۷ نمره به دست می‌آید (آرگیل و لو، ۱۹۹۰). علی‌پور و نوربالا (۱۳۸۷) این پرسشنامه را در ایران هنجاریابی کرده و آلفای کرونباخ آن را ۰/۹۳ گزارش کرده‌اند. در مطالعه حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای این پرسشنامه برابر با ۰/۷۸ به دست آمد.

یافته‌ها

۱۳ عدد پرسشنامه مخدوش بود که از فرایند تحلیل کنار گذاشته شد؛ بنابراین، نمونه نهایی مشتمل بر ۳۵۲ نفر وارد تحلیل شدند. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش (شامل میانگین، انحراف استاندارد و نمره کمینه و بیشینه) در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیر	میانگین	انحراف معیار	حداقل نمره	حداکثر نمره
قدردانی	۱۸/۱۵	۶/۵۴	۶	۴۱
حمایت اجتماعی	۲۸/۲۸	۷/۳۰	۱۳	۴۲
شادکامی	۴۴/۳۰	۹/۱۴	۱۹	۸۷
اضطراب مرگ	۱۰/۱۳	۵/۰۳	۱	۱۵
مدت زمان اقامت	۵/۷۵	۱/۷۸	۲	۱۰
سن	۶۷/۳۰	۳/۶۲	۶۰	۷۹

در جدول ۲ میزان همبستگی هر متغیر با سایر متغیرها، ارائه شده است. کلیه همبستگی‌ها در سطح $p < ۰/۰۱$ معنادار هستند.

جدول ۲: همبستگی متغیرهای پژوهش

متغیرها	قدردانی	حمایت اجتماعی	شادکامی	اضطراب مرگ
قدردانی	۱			
حمایت اجتماعی	** ۰/۷۷۴	۱		
شادکامی	** ۰/۳۶۲	** ۰/۵۸۳	۱	
اضطراب مرگ	** - ۰/۶۴۵	** - ۰/۶۰۴	** - ۰/۵۸۵	۱

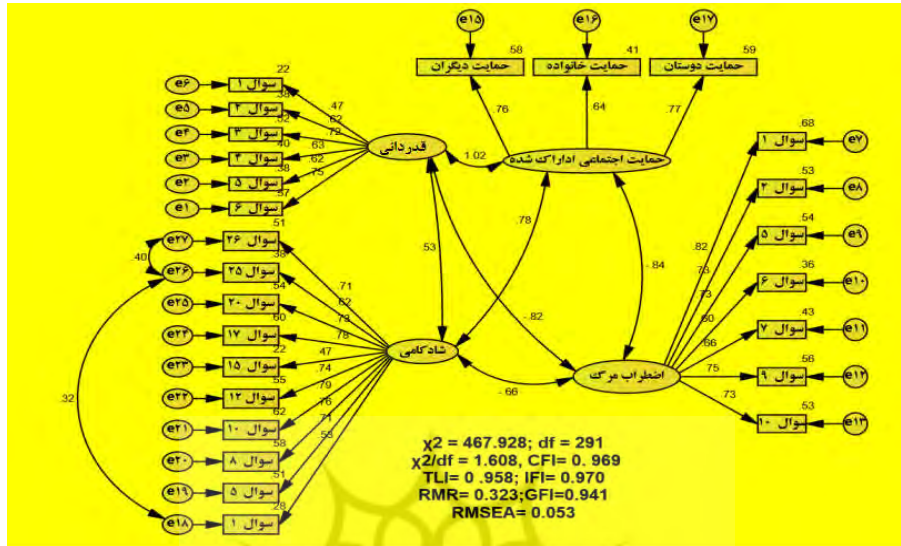
1. Oxford happiness Inventory

2. Argyle and Lu

پیش از ارزیابی مدل ساختاری ارائه شده، لازم است معناداری وزن رگرسیونی (بارعاملی) سازه‌های مختلف پرسشنامه‌ها و مقیاس‌ها در پیش‌بینی گویه‌های مربوط بررسی شود تا از برازندگی مدل‌های اندازه‌گیری و قابل قبول بودن نشانگرهای آن‌ها در اندازه‌گیری سازه‌ها اطمینان حاصل شود این کار با تکنیک تحلیل عاملی تأییدی (CFA^۱) و نرم افزار Amos انجام شد. برای بررسی مدل اندازه‌گیری با توجه به اینکه مقیاس حمایت اجتماعی ۱۲ سؤال را در سه بعد دسته‌بندی کرده، این سه بعد به عنوان نشانگرهای حمایت اجتماعی در این مدل به کار گرفته شد. دربارهٔ اضطراب مرگ، شادکامی و قدردانی با توجه به اینکه تک عاملی هستند. در تحلیل مدل اندازه‌گیری سؤال‌هایی که ضریب رگرسیونی ضعیفی یا بی‌معنایی با سازه مورد سنجش داشتند از مدل حذف و مجدد مدل اجرا شد که در نهایت برای اضطراب مرگ سؤال‌های ۱، ۲، ۵، ۶، ۷، ۹ و ۱۰ به عنوان بهترین نشانگرهای سازهٔ اضطراب مرگ از میان ۱۵ سؤال مقیاس در این مدل به کار رفت و سؤال‌های ۲۶، ۲۵، ۲۰، ۱۷، ۱۵، ۱۲، ۱۰، ۸، ۵ و ۱ به عنوان بهترین شاخص‌های اندازه‌گیری شادکامی از میان ۲۹ سؤال پرسشنامه انتخاب شدند. هیچ یک از گویه‌های قدردانی از فرایند تجزیه و تحلیل کنار گذاشته نشدند. سپس مدل اندازه‌گیری اجرا شد که نتایج آن در جدول ۳ نشان داده شده است. شایان ذکر است نقطهٔ برش ضرایب مسیر در پژوهش‌های علوم رفتاری را اغلب بزرگ‌تر از $\pm 0/30$ و بعضاً بزرگ‌تر $\pm 0/50$ در نظر گرفتند (پهلوان شریف و مهدویان، ۱۳۹۶؛ هومن، ۱۳۸۴) که در این پژوهش بزرگ‌تر از $\pm 0/40$ مدنظر است؛ در نهایت، شاخص‌های برازش مدل در این پژوهش، نشان از برازش مطلوب مدل‌های اندازه‌گیری دارد.

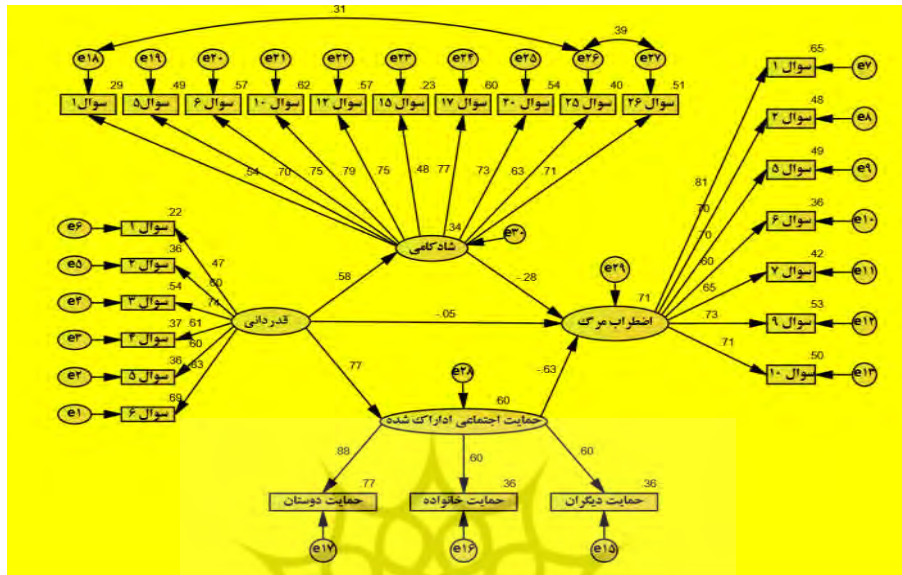
جدول ۳: نتایج مدل اندازه‌گیری (تحلیل عاملی تأییدی) برای گویه‌های پرسشنامه

نام متغیر	ابعاد یا سؤال	وزن استاندارد شده رگرسیونی	سطح معناداری
قدردانی	سؤال ۱	۰/۴۶۷	۰/۰۰۱
	سؤال ۲	۰/۶۲۰	۰/۰۰۱
	سؤال ۳	۰/۷۲۱	۰/۰۰۱
	سؤال ۴	۰/۶۳۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۵	۰/۶۱۵	۰/۰۰۱
	سؤال ۶	۰/۷۵۳	۰/۰۰۱
حمایت اجتماعی	خانواده	۰/۶۴۰	۰/۰۰۱
	دوستان	۰/۷۶۸	۰/۰۰۱
	دیگران	۰/۷۶	۰/۰۰۱
	سؤال ۲۶	۰/۷۱۴	۰/۰۰۱
	سؤال ۲۵	۰/۶۱۹	۰/۰۰۱
	سؤال ۲۰	۰/۷۳۳	۰/۰۰۱
شادکامی	سؤال ۱۷	۰/۷۷۶	۰/۰۰۱
	سؤال ۱۵	۰/۴۷۴	۰/۰۰۱
	سؤال ۱۲	۰/۷۴۴	۰/۰۰۱
	سؤال ۱۰	۰/۷۸۶	۰/۰۰۱
	سؤال ۸	۰/۷۶۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۵	۰/۷۱۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۱	۰/۵۳۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۱	۰/۸۲۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۲	۰/۷۳۰	۰/۰۰۱
	سؤال ۵	۰/۷۳۳	۰/۰۰۱
اضطراب مرگ	سؤال ۶	۰/۶۰۳	۰/۰۰۱
	سؤال ۷	۰/۶۵۷	۰/۰۰۱
	سؤال ۹	۰/۷۵۰	۰/۰۰۱
	سؤال ۱۰	۰/۷۲۹	۰/۰۰۱

شکل ۲: مدل CFA برازش یافته و شدت روابط بین متغیرها

شکل ۲ نشانگر مدل CFA برازش یافته است و شدت روابط بین متغیرها را روشن می‌کند. بنابراین، می‌توان مدل ساختاری را اجرا کرد. در نتیجه شکل ۳ نشانگر مدل ساختاری برازش یافته است که برای آن کای اسکوتر (CMIN) $484/72$ ، درجه آزادی ۲۹۲، نسبت کای اسکوتر به درجه آزادی (CMIN/DF) برابر با $1,660$ ، شاخص‌های برازش هنجار شده (NFI)، تطبیقی (CFI) و نیکویی برازش (GFI) به ترتیب $0,966/92$ ، $0,939$ ، ریشه میانگین مربعات باقیمانده (RMR) $0/32$ و ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA) $0/055$ به دست آمده است. تمام شاخص‌های برازش الگوی نهایی مطلوب هستند که برازش مدل را نشان می‌دهد.

شکل ۳: مدل معادلات ساختاری پژوهش

جدول ۴ ارزیابی نتایج مدل معادلات ساختاری اضطراب مرگ بر پایه قدردانی، شادکامی و حمایت اجتماعی را گزارش می‌کند. ضرایب رگرسیونی مثبت به معنی این است که متغیر اول روی متغیر دوم تأثیر مثبت دارد.

جدول ۴: ارزیابی نتایج مدل معادلات ساختاری اضطراب مرگ بر پایه قدردانی، شادکامی و حمایت اجتماعی

نتیجه	سطح معناداری	ضرایب استاندارد رگرسیونی	ضرایب غیراستاندارد رگرسیونی	مسیرها
تأیید	۰/۰۰۱	۰/۷۷۱	۰/۵۰۰	قدردانی ← حمایت اجتماعی
تأیید	۰/۰۰۶	۰/۵۷۹	۰/۱۷۳	قدردانی ← شادکامی
رد	۰/۰۷۴	-۰/۰۵۴	-۰/۰۱۱	قدردانی ← اضطراب مرگ
تأیید	۰/۰۰۱	-۰/۶۳۰	-۰/۱۹۹	حمایت اجتماعی ← اضطراب مرگ
تأیید	۰/۰۰۱	-۰/۲۸۰	-۰/۱۹۲	شادکامی ← اضطراب مرگ

نتایج بررسی مدل میانجی‌گری اضطراب مرگ بر پایه قدردانی در جدول ۵ قابل مشاهده

است و تمامی مسیرها معنادار هستند.

جدول ۵: بررسی نتایج آزمون بوت استرپ و نتایج مدل میانجی‌گری اضطراب مرگ بر پایه قدردانی، شادکامی و حمایت اجتماعی

مسیرها	اثر کامل	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	نتیجه
قدردانی به شادکامی	**۰/۱۷۳	-	**۰/۱۷۳	تأثیر مستقیم تأیید شد.
شادکامی به اضطراب مرگ	** -۰/۱۹۲	-	** -۰/۱۹۲	تأثیر مستقیم تأیید شد.
قدردانی به حمایت اجتماعی	**۰/۵۰۰	-	**۰/۵۰۰	تأثیر مستقیم تأیید شد.
حمایت اجتماعی به اضطراب مرگ	** -۰/۱۹۹	-	** -۰/۱۹۹	تأثیر مستقیم تأیید شد.
قدردانی به اضطراب مرگ	** -۰/۱۴۳	** -۰/۱۳۲	ns -۰/۰۱۱	میانجی‌گری تأیید شد.
رابطه قدردانی با اضطراب مرگ از طریق شادکامی و حمایت اجتماعی	-۰/۱۴۳ (معنادار)	-۰/۱۳۲ (معنادار)	-۰/۰۱۱ (عدم معناداری)	میانجی‌گری

ns = عدم معناداری   * > P ۰/۰۵   ** > P ۰/۰۱

اکنون برای بررسی میانجی‌گری شادکامی و حمایت اجتماعی در ارتباط بین قدردانی و اضطراب مرگ، از روش بوت استرپ^۱ با تعداد ۵۰۰۰ بار نمونه‌گیری استفاده شد که طی آن باتوجه به جدول ۵ مشاهده می‌شود نتایج آزمون بوت استرپ برای معناداری اثر غیرمستقیم حاکی از معناداری اثر غیرمستقیم برای مدل نهایی است. نتایج آزمون حاکی از آن است که به احتمال ۹۹ درصد اطمینان اثرات غیرمستقیم قدردانی بر اضطراب مرگ از طریق شادکامی و حمایت اجتماعی معنادار است.

بنابراین، با توجه به اینکه اثر کل متغیر قدردانی بر اضطراب مرگ معنادار است، فرضیه اول پژوهش تأیید می‌شود. همچنین فرضیه دوم پژوهش نیز با توجه به نتایج جدول آزمون بوت استرپ تأیید می‌شود، در نتیجه کاهش اضطراب مرگ در اثر قدردانی از طریق میانجی‌گری حمایت اجتماعی و شادکامی به وجود می‌آید و مدل معادلات ساختاری از برآزش مطلوبی بهره‌مند است.

1. Bootstrap

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی رابطه‌ی قدردانی و اضطراب مرگ با میانجی‌گری شادکامی و حمایت اجتماعی در سالمندان انجام شد. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌ی اول نشان می‌دهد که رابطه‌ی معکوس بین قدردانی و اضطراب مرگ وجود دارد؛ یعنی با افزایش قدردانی، اضطراب مرگ کاهش می‌یابد. این یافته با یافته‌های کلین و همکاران (۲۰۱۵)، دیگو و همکاران (۲۰۱۸) و التهاوس و همکاران (۲۰۱۸) همخوان است. در تبیین این یافته می‌توان گفت قدردانی توجه افراد را از گذشته یا حتی آینده به زمان حال جلب می‌کند و باعث می‌شود افراد از زمان حال خود لذت ببرند و اضطراب کمتری را از خود نشان بدهند. افراد قدردان با داشتن نگرشی مثبت نسبت به وقایع، زندگی خود را معنادارتر یافته و روزهای گذرانده شده در زندگی را مفیدتر ارزیابی می‌کنند. این امر به حل بحران یکپارچگی در مرحله‌ی آخر زندگی کمک بزرگی می‌کند (وندراک، لرنر و اسپلنبرگ، ۲۰۱۹)؛ بنابراین، قدردانی می‌تواند تمایل به زندگی با معنا را افزایش دهد (کلین و همکاران، ۲۰۱۵) که این افزایش معنا می‌تواند اضطراب مرگ را نیز کاهش دهد.

باتوجه به نتایج تحلیل میانجی، فرضیه‌ی دوم پژوهش نیز تأیید شد. همان‌طور که پیش‌تر عنوان شد پژوهشی یافت نشد که بخواهد نقش میانجی‌گری شادکامی و حمایت اجتماعی را در رابطه‌ی قدردانی و اضطراب مرگ بررسی کند، اما می‌توان این یافته را با نتایج پژوهش‌های مشابهی از جمله پژوهش‌های دیکنز (۲۰۱۷)، پتروچی و همکاران (۲۰۱۶)، حیدری و همکاران (۲۰۱۶)، لین (۲۰۱۶ و ۲۰۱۵) و رضوی (۲۰۱۵) همسو و همخوان دانست مبنی بر وجود رابطه و تأثیر مثبت قدردانی بر شادکامی و حمایت اجتماعی و همچنین تأثیر مثبت این رابطه بر افزایش بهزیستی و کاهش اضطراب بودند. برای پاسخ به این سؤال که بر چه اساسی قدردانی ممکن است با مفاهیمی مانند شادکامی، حمایت اجتماعی و اضطراب رابطه داشته باشد، پیشنهاد می‌شود از آنجایی که قدردانی یک هیجان مثبت است، بنابراین تجربه‌ی متوالی قدردانی به ساخت منابع شناختی پایدار منجر می‌شود. هیجان‌ات مثبت مکانیسم‌های انطباقی هستند و موجب گسترش فکر-عمل و بهبود خلاقیت و توانایی شناختی می‌شوند. هیجان‌های مثبت، فرد را تشویق می‌کند تا لحظات خوبی برای خود خلق کند و به مرور موجب می‌شوند

که فرد دست به فعالیت‌های رفتاری و شناختی بزند که موجب ساخت منابعی می‌شوند که در موقعیت‌های استرس‌زا و تهدیدکننده و اضطراب‌آور می‌توانند مفید واقع شود (کاسترو-اسچیلو، فردریکسون و منگاس، ۲۰۱۸). افراد قادران نگاه مثبتی به زندگی دارند و دنیا را مکانی لذت بخش می‌بینند (واتکینز و همکاران، ۲۰۱۹) که این امر به سطوح بالای حمایت اجتماعی و سطوح پایین استرس و افسردگی منجر می‌شود. علاوه بر این قدردانی باعث تقویت روابط دوستانه و محکم کردن روابط اجتماعی می‌شود. هنگامی که افراد به سودهای کسب شده از جانب دیگران توجه می‌کنند و برای آن‌ها ارزش قائل هستند احساس می‌کنند که بیشتر مورد محبت قرار گرفته‌اند و حمایت اجتماعی بیشتری را ادراک می‌کنند (التهاوس و همکاران، ۲۰۱۸؛ منزاس و همکاران، ۲۰۱۸). حمایت اجتماعی نیز نقش مهمی در حفظ سلامتی افراد ایفا کرده و بر کیفیت زندگی اثر مستقیمی دارد و آسیب‌پذیری فرد را نسبت به استرس، افسردگی و انواع بیماری‌های روانی و جسمانی کاهش می‌دهد (رضوی، ۲۰۱۵؛ ادیب و همکاران، ۲۰۱۷). سودمندی حمایت اجتماعی ممکن است ناشی از اثر بر روی ارزیابی ذهنی عوامل فشار، انتخاب مؤثر، احساس عزت نفس و مهارت‌های فردی باشد. حمایت ادراک شده به وسیله تعامل اجتماعی می‌تواند اضطراب روان‌شناختی را کاهش و سازگاری اجتماعی و بهزیستی را افزایش دهد (رضوی، ۲۰۱۵؛ ادیب و همکاران، ۲۰۱۷).

از طرفی قدردانی سهم عمده‌ای در شادکامی دارد (صفری‌با، ۲۰۱۴). شادکامی، تلاشی ذهنی و مثبت (وینهوون، ۲۰۱۵) برای افزایش بهزیستی است. شادکامی به افراد این حس را می‌دهد که زندگی ارزشمند است و افراد را از مبتلا شدن به انواع بیماری‌ها در امان نگه می‌دارد. شادکامی موجب انرژی مثبت و سلامت روان بالاتر در افراد می‌شود. اضطراب، ناشی از افکار منفی است؛ لذا با تغییر این افکار می‌توان اضطراب را کاهش داد. محققان نشان دادند که ثبات عاطفی (توانایی کنترل اضطراب و نگرانی) به عنوان بُعد اصلی شادکامی، بیشترین همبستگی را با شادکامی دارد (آرگیل، ۲۰۱۳) که موجب مهار اضطراب می‌شود. افراد قدردان وقتی آگاه می‌شوند که نیروهای دیگر، تغییرات مثبت زیادی در زندگی آن‌ها ایجاد کرده‌اند، لذت بیشتری از زندگی می‌برند و این لذت‌بردن از زندگی آن‌ها را به سمت شادکامی بیشتر سوق می‌دهد (مک‌کالو و همکاران، ۲۰۰۲) که این امر باعث می‌شود توانایی مقابله با عوامل استرس‌زا تقویت شود (باومیستر، ۲۰۱۸؛ وینهوون، ۲۰۱۵). سه مرحله در چگونگی کمک کردن قدردانی در

افزایش شادکامی و کاهش اضطراب وجود دارد: اول اینکه فعالیت‌های مثبت (شکرگزاربودن)، حالت مثبت را در فرد افزایش و حالت منفی را کاهش می‌دهد، در مرحله‌ی دوم این تغییر حالت به سمت مثبت بودن، انعطاف، مثبت‌نگری و ذهن‌آگاهی بیشتری را در فرد ایجاد می‌کند و در نهایت این تغییر حالت مثبت ذهن، افراد را به سمت انجام فعالیت‌های مثبتی مثل ارتباط گرفتن با دیگران، دنبال کردن علایق و تمرین کردن رفتارهای سالم هدایت می‌کند (فردریکسون، ۲۰۱۳). قدردانی به واسطه‌ی حمایت اجتماعی نمی‌تواند به تنهایی موجب کاهش اضطراب و افزایش بهزیستی فرد شود و حضور شادکامی به عنوان روی دیگر سکه لازم است، چرا که افراد قدردان نه تنها به عوامل مثبت زندگی توجه می‌کنند، بلکه به کمک‌های دریافت شده از جانب دیگران نیز توجه دارند. این امر باعث می‌شود که شخص یاری‌رسان را فردی خیرخواه بدانند و به دنبال جبران کمک و لطف او باشند و با او ارتباط اجتماعی مثبتی برقرار کنند (واتکینز، مکلاکین و پارکر، ۲۰۱۹). در نتیجه افراد قدردان با داشتن دیدگاهی مثبت نسبت به دیگران و یاری‌رسانان به آن‌ها، شادکامی بیشتری را تجربه می‌کنند (صفریا، ۲۰۱۴). همچنین افراد قدردان با داشتن دید مثبت نسبت به فرد خیرخواه، به برقراری ارتباط اجتماعی جدید با او یا مستحکم کردن روابط قدیمی اقدام می‌کنند (داویس و همکاران، ۲۰۱۶). قدردانی، توانایی مهمی در سالمندان محسوب می‌شود، زیرا با مرور کردن وقایع زندگی با دیدی مثبت، روزهای سپری شده را خوب و معنادار می‌بینند در نهایت حس پشیمانی و ناتمام بودن اهداف کاهش می‌یابد؛ بنابراین، حس یکپارچگی خود و پذیرش مرگ در آن‌ها بیشتر می‌شود و اضطراب مرگ در آن‌ها کاهش می‌یابد (کلین و همکاران، ۲۰۱۵؛ حیدری و همکاران، ۲۰۱۶؛ کاسترو-اسچیلو، فردریکسون و منگاس، ۲۰۱۸).

در این پژوهش برخی محدودیت‌ها به شرح زیر بود: ۱- این پژوهش به صورت مقطعی و با روش توصیفی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری انجام شده است. به این دلیل، نتیجه‌گیری درباره‌ی علیت دشوار می‌شود. ۲- نتایج این پژوهش مرتبط با سالمندان آسایشگاه کهریزک بوده است و باید در تعمیم به سایر سالمندان آسایشگاهی و غیرآسایشگاهی احتیاط شود. در انتها براساس محدودیت‌های ذکر شده پیشنهاد می‌شود برای سنجش اضطراب مرگ، قدردانی، شادکامی و حمایت اجتماعی در تحقیقات بعدی از روش‌هایی استفاده شود که صرفاً مبتنی بر خود گزارش‌دهی نباشد (از جمله مصاحبه و روش‌های غیر خود گزارش‌دهی). در انتها

با توجه به نتایج به دست آمده می‌توان نتیجه گرفت که مداخلاتی در جهت کاهش اضطراب مرگ سالمندان با توجه به افزایش قدردانی، حمایت اجتماعی و شادکامی آنها طراحی و استفاده شود. نتایج این پژوهش می‌تواند در کاهش اضطراب مرگ و افزایش بهزیستی سالمندان مؤثر باشد.

تقدیر و تشکر

مقاله حاضر بر گرفته از پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد نویسنده مسئول است. ضمناً این مقاله مورد حمایت مالی هسته دانشجویی پژوهش محور به نام «سالمندی، نیمه دوم زندگی» دانشگاه رازی است. در پایان نویسندگان از اداره کل بهزیستی استان تهران، کارکنان محترم آسایشگاه کهریزک و سالمندان عزیزی که با صبوری به ثمر رسیدن این پژوهش را موجب شدند، تشکر و قدردانی می‌کنند.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی را گزارش ندادند.

منابع

- آذرگون، حسن، کجباف، محمدباقر و قمرانی، امیر (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش قدردانی Emmons بر کیفیت زندگی و سلامت روان. *تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۶(۱): ۳۹-۴۶.
- آقابابایی، ناصر و بلچنیو، آگاتا (۱۳۹۳). رابطه احساس قدردانی نسبت به خدا با شخصیت و کارکردهای مثبت روانی در ایران و لهستان. *روان‌شناسی و دین*، ۲(۲۵): ۱۱-۱۲۴.
- پهلوان شریف، سعید و مهدویان، وحید (۱۳۹۶). *مدل یابی معادلات ساختاری با AMOS*. تهران: پیشه.
- رجبی، غلامرضا و بحرانی، محمود (۱۳۸۰). تحلیل عاملی سؤال‌های مقیاس اضطراب مرگ، *مجله روان‌شناسی*، ۵(۴): ۳۳۱-۳۴۴.
- سلیمی، عظیمه، جوکار، بهرام و نیک‌پور، روشنک (۱۳۸۸). ارتباطات اینترنتی در زندگی: بررسی نقش ادراک حمایت اجتماعی و احساس تنهایی در استفاده از اینترنت، *مطالعات روان‌شناختی*، ۵(۳): ۸۱-۱۰۲.

نقش واسطه‌ای حمایت اجتماعی و شادکامی در رابطه‌ی قدردانی و اضطراب مرگ در سالمندان ۷۵

سواری، کریم و فرزادی، فاطمه (۱۳۹۷). نقش قدردانی در عملکرد تحصیلی و رضایت از زندگی با میانجی‌گری حمایت اجتماعی والدین، اساتید و همکلاسی‌ها، پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، ۸ (۲۹): ۲۳-۴۲.

شانه‌ساززاده، لیلا و نادى، محمدعلی (۱۳۹۷). الگوی ساختاری رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی، قابلیت‌های هوش هیجانی، قدردانی و خوش‌بینی با بخشش بین فردی در بین دانشجویان پرستاری، روان پرستاری، ۶ (۴): ۷۴-۸۲.

صدوقی، مجید و حسامپور، فاطمه (۱۳۹۶). پیش‌بینی بهزیستی روان‌شناختی دانشجویان علوم پزشکی بر اساس قدردانی و معنا در زندگی. مجله اخلاق پزشکی، ۱۱ (۴۲): ۷۹-۸۹.

علی‌پور، احمد و نوربالا، احمدعلی (۱۳۷۸). بررسی مقدماتی پایایی و روایی پرسشنامه شادکامی آکسفورد در دانشجویان دانشگاه‌های تهران، روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران، ۵ (۱ و ۲): ۵۵-۶۶.

عیسی‌زادگان، علی، سلمان‌پور، حمزه، احمدی، عزت‌اله و قاسم‌زاده، ابوالفضل (۱۳۹۵). نقش تمایل به بخشش، قدردانی، امید و بهزیستی ذهنی در رضایت از زندگی، فصلنامه پژوهش‌های نوین روان‌شناختی، ۱۱ (۴۲): ۹۵-۱۱۱.

فرح بیجاری، اعظم (۱۳۹۱). رابطه قدردانی با ویژگی‌های شخصیتی و رفتارهای جامعه‌گرا در دانشجویان دختر و پسر. مطالعات روان‌شناختی، ۸ (۳): ۱۰۷-۱۳۴.

فروغان، مهشید، جعفری، زهرا، شیرین بیان، پیمان‌ه و قائم مقام فراهانی، ضیا (۱۳۸۷). هنجاریابی معاینه مختصر وضعیت شناختی سالمندان شهر تهران (۱۳۸۵)، تازه‌های علوم شناختی، ۳۸ (۱۰): ۲۹-۳۷.

کدخدازاده، شیوا، مهربانی، حسینعلی و کلاتری، مهرداد (۱۳۹۴). پیش‌بینی قدردانی بر اساس سلامت معنوی، حمایت اجتماعی و استرس در دختران نوجوان. روان‌شناسی و دین، ۸ (۲۹): ۹۹-۱۱۴.

لشنی، زینب (۱۳۸۹). تأثیر آموزشی راهبردهای افزایش قدردانی (مبتنی بر الگوی امویسی، سلیگامن و کلامی - عملی)، برگسترش عاطفه مشیت و تغییر شادکامی و خوش‌بینی آزمودنی‌ها. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد.

مویدصفاری، زینب، محدودی‌زمان، مرتضی، امیرسرداری، لیلی و حبّی، عمران (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین میزان قدردانی و شادکامی با سلامت روان زنان خانواده‌های نظامی. ابن سینا - فصلنامه پزشکی، ۱۶ (۱ و ۲): ۶۱-۶۷.

هومن، حیدرعلی (۱۳۸۴). مدل یابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم افزار لیزرل. تهران: سمت.

- Adeeb, M., Saleem, M., Kynat, Z., Tufail, M. W. and Zaffar, M. (2017). Quality of life, perceived social support and death anxiety among cardiovascular. *Pakistan Heart Journal*, 50(2):84-88.
- Agababaei, Nasser . and Belchinowo, Agatha (2014). The relationship of the appreciation of god with personality and positive psychological functions in iran and poland. *Psychology and Religion*, 2 (25): 11-124(Text in Persian).
- Ali Pour, A. and Noor Bala, AE. (2000). Preliminary examination of the reliability and validity of oxford happiness inventory in tehran university students. *Iranian Journal of Psychiatry and Clinical Psychology*. 5 (1 & 2): 55-66 (Text in Persian).
- Althaus, B., Borasio, G. D. and Bernard, M. (2018). Gratitude at the end of life: a promising lead for palliative care. *Journal of Palliative Medicine*, 21(11): 1566-1572.
- Argyle, M. (2013). *The psychology of happiness*. Routledge.
- Argyle, M. and Lu, L. (1990). The happiness of extraverts. *Personality and Individual differences*, 11(10): 1011-1017.
- Azargoon, H., Kajbaf, M. and Ghamarani, A. (2018). The effectiveness of emmons gratitude practice on the quality of life and mental health. *Journal of Research in Behavioural Sciences*, 16(1): 39-46(Text in Persian).
- Barnett, M. D., Anderson, E. A. and Marsden, A. D. (2018). Is death anxiety more closely linked with optimism or pessimism among older adults?. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 77, 169-173. doi: 10.1016/j.archger.2018.05.003.
- Baumeister, R. F. (2018). Happiness and meaningfulness as two different and not entirely compatible versions of the good life. In *The Social Psychology of Living Well* (pp. 37-49). Routledge.
- Birnbaum, Toby. and Friedman, Hershey H., Gratitude and generosity: two keys to success and happiness (February 18, 2014). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2398117> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2398117>.
- Bono, G. and Sender, J. T. (2018). How gratitude connects humans to the best in themselves and in others. *Research in Human Development*, 15(3-4): 224-237.
- Caputo, A. (2015). The relationship between gratitude and loneliness: the potential benefits of gratitude for promoting social bonds. *Europe's Journal of Psychology*, 11(2): 323-334.
- Castro-Schilo, L., Fredrickson, B. L. and Mungas, D. (2018). Association of positive affect with cognitive health and decline for elder mexican americans. *Journal of Happiness Studies*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s10902-018-0053-5>.
- Davis, D. E., Choe, E., Meyers, J., Wade, N., Varjas, K., Gifford, A. and

- Worthington Jr, E. L. (2016). Thankful for the little things: a meta-analysis of gratitude interventions. *Journal of Counseling Psychology*, 63(1): 20-31.
- Dickens, L. R. (2017). Using gratitude to promote positive change: a series of meta-analyses investigating the effectiveness of gratitude interventions. *Basic and Applied Social Psychology*, 39(4): 193-208.
- Diego, A. A., Cerna, L. C. and Agdeppa, J. Y. (2018). Happiness among selected filipino elderly: a consensual qualitative research. *Advanced Science Letters*, 24(4): 2611-2615.
- Farah Bijari, Azam (2012). The relationship between gratitude with personality characteristics and prosocial behaviors in a sample of girls and boys university students. *Psychological Studies*, 8 (3): 107-134 (Text in Persian).
- Foroughan, M., Jafari, Z., Shirinbian, P. and Farahani, z. (2009). Standardization of a brief examination of the cognitive status of the elderly in Tehran (2006). *New Developments in Cognitive Science*, 38 (10): 29-37 (Text in Persian).
- Frady, K. (2014). *Depression, social support, and self-rated health in older adults*. University of Rhode Island.
- Fredrickson, B. (2013). *Love 2.0: How our supreme emotion affects everything we feel, think, do, and become*. Avery.
- Heidari, F., Amiri, A. and Amiri, Z. (2016). The effect of person-centered narrative therapy on happiness and death anxiety of elderly people. *Asian Social Science*, 12(10): 117-126.
- Hooman, Heidar Ali (2006). *Structural Equation Modeling Using LISREL Software*. Tehran: Samet (Text in Persian).
- Issazadegan, Ali., Salmanpour, Hamzeh., Ahmadi, Ezzatollah. and Ghasemzadeh, Abolfazl (1395). Role of tendency to forgive, gratitude, hope and subjective well-being in life satisfaction. *Quarterly New Psychological Research*, 11 (42): 95-111 (Text in Persian).
- Khodkhozadadeh, Shiva., Mehrabi, Hossein Ali. and Kalantari, Mehrdad (2015). Antecedents for spiritual wellbeing, social support and stress in adolescent girls. *Psychology and Religion*, 8 (29): 99-114 (Text in Persian).
- Killen, A. and Macaskill, A. (2015). Using a gratitude intervention to enhance well-being in older adults. *Journal of Happiness Studies*, 16(4): 947-964.
- Kong, F., Ding, K. and Zhao, J. (2015). The relationships among gratitude, self-esteem, social support and life satisfaction among undergraduate students. *Journal of Happiness Studies*, 16(2): 477-489.
- Lashni, Zeinab. (2011). *The educational effect of grateful enhancement strategies on the development of empathy and change of happiness and optimism of subjects*. Master's thesis, Shahed University (Text in Persian).
- Lin, C. C. (2015). Impact of gratitude on resource development and emotional well-being. *Social Behavior and Personality: an International Journal*, 43(3): 493-

504.

- Lin, C. C. (2016). The roles of social support and coping style in the relationship between gratitude and wellbeing. *Personality and Individual Differences*, 89, 1318. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.09.032>.
- Lo, H. H., Kwok, S. Y., Yeung, J. W., Low, A. Y. and Tam, C. H. (2017). The moderating effects of gratitude on the association between perceived parenting styles and suicidal ideation. *Journal of Child and Family Studies*, 26(6): 1671-1680.
- Ma, L. K., Tunney, R. J. and Ferguson, E. (2017). Does gratitude enhance prosociality?: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 143(6): 601-635.
- Maureen, M. (1999). Mini-mental state examination. *Galter Health science's library*. Last updated: June, 6.
- McCullough, M. E., Emmons, R. A. and Tsang, J. A. (2002). The grateful disposition: a conceptual and empirical topography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1): 112-127.
- Menzies, R. E., Zuccala, M., Sharpe, L. and Dar-Nimrod, I. (2018). The effects of psychosocial interventions on death anxiety: A meta-analysis and systematic review of randomised controlled trials. *Journal of Anxiety Disorders*. 59:64-73. doi: 10.1016/j.janxdis.2018.09.004.
- Moayed Saffari, Z., Mahdoodizaman, M., Amirsardari, L. and Hobbi, E. (2014). Evaluation the relationship between gratitude, happiness and mental health among women in military families. *EBNESINA- Journal of Medical*, 16(1): 61-67 (Text in Persian).
- Pahlavan Shahif, Saeed. and Mahdavian, Vahid. (2018). *Structural Equation Modeling with AMOS*. Tehran: Biseh (Text in Persian).
- Petrocchi, N. and Couyoumdjian, A. (2016). The impact of gratitude on depression and anxiety: the mediating role of criticizing, attacking, and reassuring the self. *Self and Identity*, 15(2): 191-205.
- Rajabi, Gh. and Bohrani, M. (2002). Factor analysis of questions about death anxiety scale. *Journal of Psychology*, 5 (4): 331-344 (Text in Persian).
- Razavi, V. (2015). Relationship between social support and hope and death anxiety among the old people of Tehran Omid Cultural Center. *International Journal of Life Sciences*, 9(2): 65-70.
- Sadoghi, M. and Hesampour, F. (2018). Predicting psychological well-being based on gratitude and meaning in life among medical sciences students. *Medical Ethics Journal*, 11(42): 79-89 (Text in Persian).
- Safaria, T. (2014). Forgiveness, gratitude, and happiness among college students. *International Journal of Public Health Science (IJPHS)*, 3(4): 241-245.
- Salimi A., Jokar, B. and Nikpour, R. (2009). Internet communication in life: the role of perceived social support and loneliness in the use of the internet.

Psychological Studies, 5 (3): 81-102 (Text in Persian).

- Savari, Karim . and Farzadi, Fatemeh (2018). The role of appreciation in academic performance and life satisfaction by mediating social support for parents, faculty and classmates. *Social Psychology Research*, 8(29):23-42 (Text in Persian).
- shaneszzadeh, I. and Ali Nadi, M. (2018). Structural model of the relationship between big five traits, emotional intelligence abilities and positive psychological characteristics (gratitude-optimism) whit interpersonal forgiveness among nursing students. *Journal of Nursing Education*, 6(4): 74-82 (Text in Persian).
- Templer, D. I. (1970). The construction and validation of a death anxiety scale. *The Journal of General Psychology*, 82(2): 165-177.
- Tomer, A. (2018). *Death attitudes and the older adult: theories concepts and applications*. Routledge.
- Veenhoven, R. (2015). Informed pursuit of happiness: what we should know, do know and can get to know. *Journal of Happiness Studies*, 16(4): 1035-1071.
- Vondracek, F. W., Lerner, R. M. and Schulenberg, J. E. (2019). *Career development: a life-span developmental approach*. Routledge.
- Watkins, P. C., McLaughlin, T. and Parker, J. P. (2019). Gratitude and subjective well-being: cultivating gratitude for a harvest of happiness. In *Scientific Concepts Behind Happiness, Kindness, and Empathy in Contemporary Society* (pp. 20-42). IGI Global. DOI: 10.4018/978-1-5225-5918-4.ch002
- Wong, P. T., Carreno, D. F. and Oliver, B. G. (2018). Death acceptance and the meaning-centred approach to end-of-life care. *Curing the Dread of Death: Theory, Research and Practice*, 185.
- Wongpakaran, T., Wongpakaran, N. and Ruktrakul, R. (2011). Reliability and validity of the multidimensional scale of perceived social support (MSPSS): thai Version. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health : CP & EMH*, 7, 161–166. doi:10.2174/174501790110701016.
- Xiang, Y., Chao, X. and Ye, Y. (2018). Effect of gratitude on benign and malicious envy: the mediating role of social support. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 139. doi:10.3389/fpsy.2018.00139.
- Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G. and Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52(1): 30-41.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

**The Mediation Role of Social Support and Happiness on the
Relationship between Gratitude and Death Anxiety in the
Elderly**

Saba Poordad*¹, Khodamorad Momeni² and Jahangir Karami³

Abstract

The present study was conducted to determine the structural relationship between gratitude and death anxiety with the mediation role of social support and happiness among elderly residents of the Kahrizak Sanatorium in Tehran province. 352 elderly person residents of Kahrizak sanatorium were selected as stratified random sampling. To collect data Scales of Death Anxiety Templer, Gratitude McCullough et al., Perceived Social Support Zimm et al. and Oxford Happiness Argyle & Lu, was used. After the Confirmatory Factor Analysis, the evaluation of the proposed model was analyzed by structural equation modeling. The findings of the study showed that the developed model had suitable fitness. Also, gratitude and perceived social support and happiness significantly predicted death anxiety. These variables were negatively significant predictors for death anxiety. Also, the method of mediation analysis was done using the Bootstrap method. The results of the analysis revealed that gratitude could reduce the level of death anxiety by increasing perceived social support and happiness. According to the findings of this research, it could be concluded that death anxiety of the elderly is affected by perceived social support and their level of happiness. Therefore, attention to the role of perceived social support and the amount of happiness

---

1. Author Responsible: Master of Psychology, Faculty of Social Sciences and Education, Razi University, Kermanshah, Iran

2. Associate Professor Department of Psychology, Faculty of Social Sciences and Education, Razi University, Kermanshah, Iran.

3. Associate Professor Department of Psychology, Faculty of Social Sciences and Education, Razi University, Kermanshah, Iran

Submit Date: 2018-10-29

Accept Date: 2019-05-20

DOI: 10.22051/psy.2019.22831.1763

Abstracts .....

in explaining the relationship of gratitude and death anxiety in the elderly are important. So, by building its capacity to increase these variables the death anxiety in the elderly will be reduced.

Keywords: *Death anxiety, elderly, gratitude, happiness, perceived social support*

